

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

July 2019, Vol:7, Issue:3

Temmuz 2019, Cilt:7, Sayı:3

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

İslam Ekonomisinde Uluslararası Ticaretin Yeri ve Katılım Bankalarında Uluslararası Ticaretin Finansmanı¹

The Place of International Trade in Islamic Economy and Financing of International Trade in Participation Banks

Onur CERUZ

İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, onur.ceruz@ogr.sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 15 Aralık 2018
Düzeltilme 18 Ocak 2019
Kabul 20 Şubat 2019

Anahtar Kelimeler:

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Uluslararası ticaret, İslam ekonomisi tarihinde ve uygulamalarında çok önemli bir yere sahiptir. İslam'ın geniş coğrafyalara kadar yayılmasında, Müslüman tüccarların uluslararası ticaret yolu ile yaptığı seyahatlerin etkili olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada, İslam toplumlarındaki uluslararası ticaret uygulamaları ve teorileri açıklanarak, İslam ekonomisinin uluslararası ticaretle olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte İslam ekonomisi ilkelerinin uygulayıcısı olarak değerlendirebileceğimiz katılım bankalarının, uluslararası ticaretin finansmanında kullanılan ürünleri, tanımları ve süreçleri ile birlikte açıklanmış ve bu ürünlerin büyüme performansları yıllar itibari ile karşılaştırılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 15 December 2018
Received in revised form 18 January 2019
Accepted 20 February 2019

Keywords:

© 2019 PESA All rights reserved

ABSTRACT

International trade has an important place in Islamic economy history and its applications. It is known that Muslim traders' travels on international trade routes were effective for spreading Islam in wide geographies.

In this study, international trade applications and theories in Islamic societies were explained and relation between Islamic economy and international trade is explained. However, we can consider participation banks (Islamic banks) as implementers of the principles of the Islamic economy. Participation banks' products used in financing of international trade, their definitions and processes were explained together and these products' growth performance were compared by years.

¹ Çalışmanın bazı bölümleri "Katılım Bankalarında Dış Ticaretin Finansmanı Ve Türk Eximbank Kredileri" isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.

GİRİŞ

Uluslararası ticaret alanında yazılan günümüz eserlerinde teorik altyapı ve uygulamalar hakkındaki bilgiler, 15. yy. Batı Avrupası'na kadar giderken, dönemin Avrupalı düşünürlerinin uluslararası ticaret alanında ortaya koyduğu teoriler de alanın teorik zemininin belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Uluslararası ticaret kavramının tarihsel ve teorik zeminini ortaya koyarken İslam medeniyeti uygulama ve düşüncelerini tasnif dışında bırakmak belki modern ekonomi dünyası için talihsiz bir kayıp olarak görülebilir. Ancak bunun yanında özellikle son yıllarda ülkemizde İslam ekonomisi alanında ortaya konulan bazı eserlerdeki tespitleri saymazsak, genel anlamda İslam ekonomisi alanında yapılan çalışmalarda da uluslararası ticaret kavramı hak ettiği ilgiyi henüz görememiştir.

Katılım bankaları ile ilgili yapılan çalışmalarda da katılım bankalarının finansman ürünleri ve faaliyet alanları belirtilirken, dış ticaret alanındaki finansman ürünleri ve faaliyetleri hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Katılım bankalarının uluslararası ticaret alanında her geçen yıl yeni ürünler geliştirerek, dış ticaret işlemlerindeki payını arttırması ile bu alana olan ilginin artabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma İslam'ın ilk dönemlerinden bugüne kadar Müslüman tüccarlar için önemli bir yere sahip olan uluslararası ticaret kavramının, günümüz İslam ekonomisi ve katılım bankaları ile ilgili yapılan çalışmalarda yeteri kadar yer bulmadığı düşüncesi ile ortaya çıkmış olup, ancak bu alanda belki çok ufak sayılabilecek bir adım olarak görülmelidir.

1.İslam'ın İlk Dönemlerinde Uluslararası Ticaret

İslam iktisadı ile uluslararası ticaret arasındaki ilişki İslam'ın ilk yıllarından itibaren başlamış ve sonraki İslam medeniyetlerinde de önemli bir seviyede devam edegelmiştir. İslam'ın doğduğu Mekke'de yaşayan toplumun o dönemdeki geçim kaynağını ticaretin oluşturması, İslam'ın ilke ve kurallarının ticaret alanında hızlıca uygulanabilmesine imkân tanımış ve İslam'ın kısa sürede geniş coğrafyalara kadar yayılmasında, Müslüman tüccarların üstün ahlak ve örnek ticari uygulamaları çok önemli bir rol oynamıştır.

Mekke'nin coğrafi yapısı itibari ile tarım üretimi ve hayvancılığın yetiştirilmesi noktasında uygun bir bölge özelliği barındırmaması dolayısıyla, dönemin Mekke halkı geçimlerini sağlayabilmek ve ihtiyaç duyduğu ürünleri tedarik edebilmek için ticaret yapmak zorunda kalmışlardır. Bu zorunlulukla birlikte bölgenin bulunduğu güzergâh, Mekke'yi uluslararası bir ticaret merkezi haline getirmiştir. (Yıldırım, 2014)

Peygamberlik dönemi öncesinde Mekke; Doğu-Batı kervan ticareti yollarında, Çin-Hint ve Akdeniz-Avrupa güzergâhları arasında, bununla birlikte Batı Arabistan'da da çok önemli bir ticaret merkeziydi. (Özel, 2018)

Mekke, yukarıda belirtildiği üzere dönemin en önemli güzergahları ortasında yer alan bir ticari merkez konumunda olmasına karşın, uzun bir dönem Mekkeli tüccarlar sadece dışarıdan kendi bölgelerine gelen kervanlarla ticaret yapmak durumunda kalmışlardır. Mekkeli tüccarlar, Hz. Muhammed'in dedesi olan Haşimi'nin girişimleri ile birlikte hicaz dışına çıkmaya başlamış, kervanların uğradığı bir merkezinde ötesine geçerek uluslararası pazarlara katılmak üzere kervan hazırlayan bir toplum haline gelmişlerdir. Kervanların hicaz dışına çıkarak yeni pazarlara açılması, Mekkelilerin ticaret hacminin artmasına neden olmuş, bu durum ilave sermaye ihtiyacını doğurmuştur. Mekkelilerin kendi aralarında ortaklıklar kurarak sermaye ihtiyaçlarını temin etme girişimleri ile mudaraba ortaklığının da temelleri atılmıştır. (Özel, 2018)

Mekkeli tüccarlar kervan ticaretleri ile yeni bölgelere açılmaya devam etmişler, kışın Yemen, yazın Şam bölgelerine yolculuk yapmışlardır. Uluslararası ticaretin gelişmesi ve ticaret güzergahlarının genişlemesi, kervan ticareti için bazı güvenlik tehditlerini de beraberinde getirmiştir. Kervanlar farklı kabilelerin yer aldığı bölgelerden geçtikleri için güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. O dönemde uluslararası ticaretin taşıdığı risklerin giderilmesi adına ilk girişimlerden biri olarak kabul edilebilecek bir kurum olarak ilaf kurumu adında bir kurum

kurulmuştur. Bu kurum içerisinde, kervanların geçtiği bölgelerde bulunan kabileler yer almış ve ortak bir mutabakat anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre kervanların geçtiği bölgede yer alan kabileler, kervanların güvenliğini temin etmekle yükümlü olacak, Mekke tüccarlarında bu kabilelerin ürünlerini farklı bölgelerde satarak kazançlarını yine bu kabilelere vereceklerdi. Mekke'den yola çıkan kervanlar ilaf kurumu ile birlikte, sadece kendi ürünleri satmakla kalmayıp diğer kabilelerinde ürünlerinin satışlarına aracılık etmiş ve dönemin Mekke halkının ticaret hacmi gittikçe genişlemiştir. Bu gelişmelerle Mekke ekonomisi de güçlenmeye başlamış, Mekke tacirleri karayolu ticaretinin yanında kiraladıkları gemilerle Kızıldeniz ve ötesine kadar gitmeyi de başarmışlardır. (Özel, 2018)

Hız. Muhammed tüccar bir ailede yetişmiş, çok küçük yaşlarda ticari kervanlara katılım sağlamış ve genç yaşlarında da büyük kervanların sorumluluğu üstlenecek bir konuma gelmiştir. Peygamberlik dönemi öncesinde de Mekke toplumu Hız. Muhammed'in sosyal hayatı ile birlikte ticari hayatında sergilediği üstün kişilik örneği ile onu güvenilir bir insan olarak tanımıştır. Hız. Muhammed ve yaşadığı toplumun bu boyutlarda ticaretin içerisinde yer alması sayesinde, İslam hükümlerinin ticari alandaki düzenlemelerinin hayata uygulanabilirliği daha kolay bir şekilde gerçekleşebilmiştir. (Yıldırım, 2014)

Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye hicret ile birlikte iktisadi bir sistem kurulması yönünde daha etkin olmuşlardır. Hız. Muhammed Medine'de, ticarete İslam'ın ilkelerinin uygulanacağı bir iktisadi düzenin kurulması ve Müslümanların iktisadi bir güç kazanması amacı ile Medine'deki Müslüman olmayanların pazarlarına alternatif olarak bir İslam pazarı kurulmasını sağlamıştır. (Özel, 2018)

Kurulan Medine pazarında Hız. Muhammed İslam'ın iktisadi alandaki düzenlemelerini uygulamaya geçirmiş, pazarda Müslümanların gösterdiği yüksek ticari ahlak örneği ve ilkeler İslam ekonomisi ilkelerinin temelini oluşturmuştur.

Medine pazarında ortaya konulan kurallar şu şekilde sıralanabilir;

- Medine pazarında vergi alınmamaktadır.
- Medine pazarında hiçbir tüccara sabit bir yer imkânı tanınmamıştır.
- Faizin her çeşidi ve karaborsacılık yasaklanmıştır.
- Şehirlinin köylünün daha pazara girmeden mallarını satın alması ve komisyonculuk yasaklanmıştır.
- Piyasaya negatif yönde etki edecek her türlü müdahale engellenmeye çalışılmış bununla birlikte fiyatlara müdahalede narh tasvip edilmemiştir.
- Pazar'da sürekli çalışan bir denetim mekanizması kurulmuştur. (Kartal, 2018)

Medine pazarında ortaya konan kurallardan biri olan, devletin piyasaya müdahalesi konusu, iktisadi düşünceler silsilesinde önemli bir yer tutmaktadır. Sonraki yüzyıllarda da hem İslam coğrafyalarında hem de Batı medeniyetlerinde devletin piyasalara müdahalesi ile ilgili çok sayıda farklı teori ve uygulama yürütülmüştür. Hız. Muhammed, devletin piyasaya müdahale ederek piyasadaki fiyatları belirleyici bir unsur olmasına izin vermemiş ve devletin müdahalesini yasaklamıştır. Devletin piyasaya müdahale ederek fiyatların üst ve alt sınırlarının belirlenmesinin satıcıların karlarına müdahale anlamına gelebileceği ve bununda satıcı tarafında mağduriyetlere sebep olabileceği ilkesi ortaya konulmuş ve hem alıcının hem de satıcının mağdur edilmediği, iki tarafında haklarının korunduğu bir pazar tesis edilmiştir. (Affane, 2017)

Hız. Muhammed, Medine döneminde köylülerin kendi ürettikleri ürünleri satmak için pazara getirdikleri sırada yolda onları karşılayarak pazara girmeden önce mallarının satın alınmasını yasaklamıştır. Köylülerin ve tüm tüccarların pazardaki fiyatları öğrenmeleri ve mallarını ona göre satmaları hakkına sahip olmaları gerektiğini belirterek, bunun önüne geçen engelleri kaldırmıştır. (Aktepe, İshak Emin, 2018)

İslam'ın ticari alanda ortaya koyduğu en önemli düzenlemelerden biri de hem satıcı hem alıcının adaletle ticarete taraf olması, iki tarafında hakkının gözetilmesi ve tarafların birbirlerini aldatmaması gerekliliği üzerine olmuştur. Müslümanların ölçüde, tartıda, kalitede hassas davranmaları ve ticareti münasebetlerde aldatmamaları gerekliliği çok keskin ifadelerle belirtilmiştir. (Çapra, 1993)

Nitekim Kur'anı Kerim'de Şuara Suresi'nin 181. ayetinde; "Ölçeği tam ölçün eksiltenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkından bir şeyi kısmayın. Yeryüzünde fesatçılar olarak bozgunculuk etmeyin." buyurulmuştur.

Hız. Muhammed de bir hadisinde; "Aldatan bizden değildir." diyerek Müslüman tüccarın ticari işlemlerinde dayanacağı en temel ilkeyi belirlemiştir. İşte o dönem ve sonrasında yetişen Müslüman tüccarlar, Hız. Muhammed'den aldıkları bu ticari ahlak kaidelerini hayatlarındaki tüm alanlarda olduğu gibi ticari ilişkilerinde de uygulamışlardır. Önce kendi çevrelerine örnek olmuşlar, iç pazarlarda aranan emin tüccarlar olarak tanınmışlar, sonrada ticaret için gittikleri uzak coğrafyalara bu ahlaki öğretileri ve kendi örnek yaşamlarını götürerek uluslararası ticaretle birlikte İslam'ın geniş coğrafyalara yayılmasına vesile olmuşlardır. (Affane, 2017)

2. Osmanlı Devleti Döneminde Uluslararası Ticaret

Osmanlı Devleti'nin ekonomik sistemi incelendiğinde, halkın refahının sağlanmasını amaçlayan, toplumsal menfaatlerin öne çıkartıldığı bir sistemin olduğu görülmektedir. Bireysel servetin egemen olduğu bir yapı engellenmeye çalışılmış, servetin toplum geneline yayılması özendirilmiştir. Osmanlı ekonomisi aynı dönem Batı ekonomik yapısından, servetin belirli ellerde toplanması konusu bağlamında büyük bir farklılık arz ediyordu. Osmanlı Devleti'nde Batı'da olduğu üzere bireysel servet sahibi olarak burjuva sınıfının oluşması engellenmiş, ahilik teşkilatı ile servetin tabana yayılması ve toplumun genel refahının sağlanması ilke edinilmiştir. (Tabakoğlu, 2005)

Mehmet Genç, Osmanlı Devleti'ndeki iktisadi hayatı tanımlarken; "İktisadi sistemin beslediği ilkelerden birinin iase ilkesi" olduğunu belirtmektedir. İase ilkesi; iktisadın temel görevinin, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak olduğu anlayışından hareketle üretilen mal ve hizmetlerin piyasada bol miktarda bulunmasını ve halkın tüm mallara kolay ve ucuz bir şekilde ulaşabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Osmanlı Devleti iase ilkesini iktisadi hayata uygulamış, mal arzını bollaştırmak, ürünlerin kalitesini yükseltmek ve düşük fiyatı sağlayabilmek adına gerekli düzenlemeleri yerine getirmiştir. (Genç, 2014)

Osmanlı Devleti'nin piyasadaki mal bolluğunu sağlamak adına arz yönlü bir ekonomik sistem uyguladığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin dış ticaret politikalarında da aynı ilke etkilerini göstermiş ve aynı dönemde Batı dünyasında uygulanan; ithalatın engellenip, ihracatın teşvik edildiği bir anlayışın tersine, kendi sınırları içerisindeki mal bolluğunu sağlamak adına, ithalatı özendirici ve bazı stratejik ürünler noktasında da ihracata sınırlandırmalar getiren uygulamalar görülmektedir. (Genç, 2014)

Osmanlı dönemi dış ticaret uygulamalarında, devlet toprakları içerisindeki mal arzını bol tutabilmek adına ithalat özendirilmiş, ancak ithalatın aksadığı ve iç pazarda ithal edilen ürünün tedarik edilememesinden dolayı bir kıtlık oluşacağı varsayıldığında, ithal ürünün ikamesi de düşünülerek iç piyasada da tedbirlerinin alındığı, nihayetinde ithalatın özendirildiği buna karşın tam anlamıyla dış ülkelere bağımlı olmayan bir politika izlenmiştir. (Genç, 2014)

İthalattaki sınırlandırmalar, diğer ülkelere göre düşük seviyelerde tutulurken, ihracatta ise sıkı bir kontrol rejimi uygulanmıştır. Özellikle iç pazarda ihtiyacı karşılayamayan şekilde yeterli olmayan hiçbir ürünün ihracatına izin verilmemiştir. Bu politika ile, iç pazarda hammadde bolluğunun yaşanması ve yerli sanayinin gelişimi sağlanabilmiştir. (Genç, 2014)

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklar, dünya ticaretinin vazgeçilmez merkezleri olması nedeni ile her dönem uluslararası ticaretin en önemli ticari güzergahlarından biri olmuştur. Özellikle Akdeniz bölgesindeki hakimiyet sonucunda, Hindistan ve Arap ülkeleri ile olan baharat ticaretleri, Osmanlı Devleti'nin denetimi altına girmiştir. Osmanlı Devleti, öteden beri

gelen Anadolu'nun transit ticaret bölgesi olması vasfını güçlendirmek istemiş, gümrük vergilerini düşük oranlarda tutmayı tercih etmiştir. (Tabakoğlu, 2005)

Osmanlı Devleti'nin dış ticaret anlayışının, döneminin diğer ülkelerinin ekonomik uygulamalarından farklı konumlandığı belirtilmektedir. Öyle ki Avrupa'da yeni doğmakta olan merkantilist dönemin modern ulus devletlerinde, dış ticaret politikasında egemen anlayış korumacılık üzerine olup, değerli maden stokunun artırılması hedeflenmiştir. Bu nedenle ilke olarak ihracatın artırılması amaçlanmış ve bu yönde politikalar benimsenmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise Avrupa'daki dış politikanın tersine, provizyonist bir anlayışla, ihracatın değil ithalatın kolaylaştırıldığı bir politika izlenmiştir. (Özvar, 2005)

Osmanlı Devleti dış ticaret politikası olarak, içerideki mal bolluğunun ve kalitesinin artırılması amacı ile ithalatı özendirilen bir tutum sergilerken, yeni teknoloji ve kaliteli işgücü tedariği içinde, kalifiyeli işgücüne sahip ülkelere işgücü ve yeni teknolojiler ithal etmiştir. (Tabakoğlu, 2005)

3.İslam Düşünürlerinin Uluslararası Ticaret ve İktisat alanındaki görüşleri

Uluslararası ticaret, iktisat bilminde ayrı bir alan olarak kabul edilirken, bu alanda yazılan kaynaklar uluslararası ticaret kavramını oluşturan teorileri 15. yy. 'da Batı Avrupa'da ortaya çıkan merkantilizm ile başlatılıp sonrasında da diğer Avrupalı iktisatçıların görüşleri ile tasniflemeyi sonlandırmışlardır. Bu kaynaklarda dış ticaret teorilerinin dayandığı kavramsal alt yapı olarak genellikle ülkelerinin buldukları coğrafya ve sahip oldukları kaynaklar nedenleri ile birbirlerinden farklı üstünlüklere sahip olduğu ve birbirleri arasında yapılan iş bölümü ile uluslararası ticaret kavramının ortaya çıktığı görüşü ortaya atılmaktadır.

Oysa 15. yy. öncesinde hem uluslararası ticaret üzerine hem de iş bölümü kavramı ile ilgili olarak İslam dünyasındaki düşünürlerin ortaya koyduğu fikir ve teorilerin var olduğu son dönemde İslam ekonomisi üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konulmaktadır. Bu bölümde, İslam düşünürlerinden Ebu Yusuf, İmam Gazali ve İbn Haldun'un iktisadi alandaki düşünceleri ve görüşleri bağlamında uluslararası teorilere zemin hazırlayan görüşlerine de yer verilmiştir.

3.1.Ebu Yusuf'un İktisadi Alandaki Görüşleri

Ebu Yusuf'un dönemin iktisadi meselelerini ele aldığı önemli eseri Kitabül Harac; kamu maliyesi üzerine yazılmış bir eser niteliğinde olup, İslam iktisadi literatüründe önemli bir yere sahiptir. Kitabül Harac; Abbasiler döneminde yazılmıştır ve Abbasi Halifesi Harunreşid'in talebi üzerine hazırlandığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. (Kallek, 2015)

Ebu Yusuf, iktisadi alanlardaki düşüncelerini genel olarak toplumsal faydanın temin edilmesi yönünde toplamaktadır. Ebu Yusuf, modern iktisadi düşüncenin bireysel haklar kavramını sınırlı düzeyde ele alarak kamu hukuku ile bireysel hukukun çatışacağı bir zeminde kamu tarafının tercih edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. (Kallek, 2015)

Bununla birlikte Ebu Yusuf; arz yönlü bir ekonomik düzeni tercih etmektedir. Ebu Yusuf'un bu görüşleri Osmanlı iktisadi yapısı içinde bir zemin hazırlamıştır. Ürünün piyasada bol olmasını, bollaşan ürünün fiyatlarının düşeceğini ve halkın ihtiyacı olan ürünlere daha kolay ulaşabileceğini belirtmektedir. (Kallek, 2015)

Ebu Yusuf, dış ticaret ilişkilerinde de toplum menfaatinin ön planda tutulması gerekliliğini benimsemiş ve özellikle milli güvenlik açısından risk unsuru teşkil edebilecek at, silah gibi askeri malzemelerin ihraç edilmesine karşı çıkmıştır. Ebu Yusuf'un Kitabul Harac'ında ki dış ticaretteki ana kaygı, ihracat-ithalat dengesinin korunması, karlılıkların artırılmasından ziyade, ülkenin güvenliğinin temini ve toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi gerekliliği ile ümmetin menfaatinin korunması ilkeleri olmuştur. (Kallek, 2015)

3.2.Gazali'nin İktisadi Alandaki Görüşleri

Gazali, iktisadi ve beşerî ilişkiler alanlarında birçok konuda düşüncelerini dile getirmiş ve genel anlamda iktisadi olaylara yaklaşımını maslahat kavramı başlığı altında, toplumun refahının sağlanması amacının ilke edinilmesi üzerine bina etmiştir. (Erdem, 2017) Görüşleri,

St. Thomas gibi Batılı düşünürleri de etkisi altında bırakmış, ticaret ve piyasa ile ilgili tespitleri sonraki dönemlerde kaynak olarak kullanılmıştır. (Ersoy, 2012)

Gazali insanın bu hayattaki ana gayesinin; Allah'ı bilmek ve ona ibadet etmek üzerine olması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat bu gaye için hayatını ve geçimini sağlayabileceği şartların yerine getirilmesi gerektiği gerçeğini de ortaya koyarak, “insanın hem bu dünya hem de ahireti için dengeli bir şekilde çalışması” gerektiğini ifade etmektedir. (Orman, 2010)

Gazali insanın, dünya hayatında yalnız başına yaşamak üzere yaratılmadığını ve toplum içinde yaşamını devam ettirebilmesi için diğer kişilerle bir iş bölümü ortamının tesis edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Gazali bireylerin iş bölümü kurmaları sonucunda mübadele mekanizmasının ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Çünkü iş bölümü sayesinde bireyler kendi ihtiyaçlarından fazla ürün üretecek ve bunlarla üretmedikleri diğer ihtiyacı olan ürünleri mübadele edebilecektir. (Orman, 2010) Gazali iş bölümü kavramını, aileden topluma, toplumdaki devletlere götürerek nihayetinde uluslararası ticaretin ortaya çıkacağını ifade etmektedir. (Erdem, 2017)

Gazali iş bölümü ile her bireyin üstlendiği işte, bilgi ve deneyim sahibi olması gerektiğini de belirtmektedir. Gazali İhya isimli eserinde; “toplumun işinin yoluna girmesi, herkesin buna katkıda bulunmasıyla mümkündür. Bu da iş bölümü yapmayı gerekli kılar. Çünkü herkes aynı mesleğe yönelirse, diğer meslekler ihmal edilmiş olur ki bu da insanları sefaletе götürür.” demektedir. (Çağrı, 2013)

Gazali, Hz. Ömer'e ait olduğu ifade edilen; “Ticaret ilmini öğrenin. Bilmeden faize bulaşır, başkalarına haksızlık edersiniz.” sözünü hatırlatarak, Müslüman tüccarlara ticaret ilmini öğrenmelerinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. (Ersoy, 2012)

Piyasa fiyatlarına müdahale edilmemesi gerektiği görüşünü savunan Gazali, pazarların herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmadan, herkesin kolaylıkla ulaşım sağlayabileceği, fiyatların serbestçe dolaşabileceği bir piyasadaki bahsetmektedir. Ona göre; piyasa fiyatını, malın miktarı ve mala olan talep belirlemelidir. (Ersoy, 2012) Gazali sonraki yıllarda Batı kaynaklı iktisadi teorilerde sıkça karşımıza çıkacak olan arz talep ve fiyat kavramları ile ilgili olarak da tespitlerde bulunmuştur.

3.3. İbn'i Haldun'un İktisadi Alandaki Görüşleri

İbn'i Haldun, modern tarih felsefesi ve sosyolojinin öncüsü olarak kabul edilen bir İslam düşünürü olup, iktisadi alanda da sistematik tanımlamalar geliştirmiştir. (Erdem, 2017) Ana akım iktisadi kaynaklarda, modern iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith'ten 300 yıl kadar önce yaşamış olan İbn'i Haldun'un, iktisadi alandaki bazı görüşlerinin daha tutarlı olduğu ifadelerine rastlanmaktadır. (Ersoy, 2012)

İbn'i Haldun da Gazali gibi, insanın tek başına tüm ihtiyaçlarını karşılayamayacağı tezine dayanarak, iş bölümünün önemini ortaya koyan açıklamalarda bulunmaktadır. Düşünür, emek-değer konusundaki yaklaşımları ile Adam Smith ve Ricardo'dan daha önce bu alanda bir görüş ortaya sunmuş, malın değerinin belirlenmesinde, insan emeğinin temel faktör olması gerektiğini ileri sürmüştür. (Ersoy, 2012)

İbn'i Haldun, dış ticaret teorilerinde rastladığımız gümrük vergilendirmesi konusunda da görüşlerini dile getirmiş, talep ve maliyet enflasyonu ile artan fiyatların devlet maliyesi üzerinde baskı yapması sonucu, devletin yeni vergi koyma ya da vergileri arttırma yoluna gideceğini belirtmiş ve bunun sonucunda, tüccarların bu gümrük vergilerinden dolayı ortaya çıkan farklılığı fiyatlarına ekleyeceğini ve nihayetinde vergilerdeki artışın tüketiciye yansıtılacağını ifade etmiştir. Ancak düşünür, vergi yüklerindeki artışın piyasalara daraltıcı etki yapabileceğini de belirtmektedir. Tüccarların ağır vergi yüklerinden dolayı, sermayelerini daha düşük vergiler belirleyen ülkelere doğru kaydırabileceğini ve bununla devletlerin uluslararası ticaretteki faaliyetlerini azaltacağını belirtmiştir. (Erdem, 2017)

4.Katılım Bankalarında Uluslararası Ticaretin Finansmanında Kullanılan Ürünler

Ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankaları, müşterilerinin iç pazardaki taleplerini İslami bankacılık prensipleri dâhilinde ortaya çıkardıkları finansman ürünleri ile gerçekleştirirken, dış ticaret yapan müşterilerin ihracat ya da ithalat işlemleri ile ilgili taleplerini de dış ticaret ürünleri ile gerçekleştirmektedir. Bu bölümde; katılım bankalarında dış ticaretin finansmanında kullanılan ürünler açıklanmış, işleyiş süreçleri hakkında bilgiler verilmiştir.

4.1.Peşin İthalatın Murabaha Yolu ile Finansmanı

İç piyasada üretim yapan üreticiler ihtiyacı olan hammaddeyi, fiyat avantajı, kalite, iç piyasadaki tedarik edememe gibi nedenlerden dolayı yurtdışından temin etmek isteyebilir. Bununla birlikte üretici olmayan şirketler yurtdışında üretilen ürünleri satın alarak iç piyasada ya da farklı ülkelerde satmak isteyebilirler. Firmaların yurtdışından yapacağı satın alma işlemleri; ithalat işlemi kapsamında değerlendirilmektedir.

Yurtdışındaki bazı ihracatçı firmalar uluslararası ticaretin taşıdığı risklerden dolayı ürünlerini vadeli satmaktan kaçınırlar ya da ithalat yapacak olan yerli firmalar peşin alımdaki fiyat avantajından faydalanmayı tercih ederek peşin ödeme yapmak isteyebilirler. Bu koşulla gerçekleşecek bir dış ticaret işleminde yurtdışından satın alma yapacak olan ithalatçı, peşin ithalat ödeme şeklini kullanmak durumunda kalacaktır.

Peşin ithalat işleminde, finansman ihtiyacı bulunan ithalatçı müşteri katılım bankaları üzerinden, peşin ithalatın murabahası işlemi ile ithalatı peşin olarak yapabilmekte ve katılım bankasına belirlediği vadelerde ödeyebilmektedir.

Peşin İthalat işleminin murabaha yolu ile finansmanında süreç şu şekilde işlemektedir;

- 1) Yurtdışından ürün satın almak isteyen ve peşin ithalat ödeme şeklini kullanacak olan müşteri katılım bankasına müracaat eder,
- 2) Yurtdışındaki üretici firmadan ithal edilecek ürünün özelliklerinin yer aldığı proforma fatura talep edilir,
- 3) Proformada ürünün niteliği, ağırlığı, birim fiyatı gibi bilgiler net bir şekilde belirtilmiş olmalıdır
- 4) Katılım bankası müşterisine vekalet verir ve ödemeyi peşin ithalat şekli ile ihracatçı firmanın banka hesaplarına gönderir
- 5) Katılım bankası müşteriye vekalet ile satın aldığı ürünü müşterisine tekrar vadeli olarak satar,
- 6) İhracatçı ödemeyi alması ile birlikte, ithalatçının gümrükten malları çekebilmesi için mal ile ilgili vesaiki direk ithalatçıya ulaştırır,
- 7) İthalatçı ilgili vesaik ve diğer belgelerle gümrükten malı çeker,
- 8) Peşin ithalatta ödeme mallar gümrükten çekilmeden önce yapılması gerektiğinden dolayı avans ödeme olarak gerçekleşir, projelerinin kapanması için gümrük beyannamesi ve ithalat evraklarındaki bilgiler ile faturada yer alan bilgilerin, proje öncesinde gönderilen proforma faturadaki bilgilerle aynı olması gerekmektedir.

Faizsiz Finans Standartlarında Murabahanın tanımı şu şekilde yapılmaktadır; “Bir kimsenin satın almış olduğu mal, alış bedeli üzerine üzerinde anlaşılan miktarda belirli bir kâr koyarak satmasıdır. Anlaşılan kâr miktarı, mal bedelinin belirli bir yüzdesi olabileceği gibi maktu bir tutar da olabilir. Eğer murabaha akdi, daha önce taraflar arasında herhangi bir vaat işlemi söz konusu olmaksızın gerçekleştirilirse normal/klasik murabahadan söz edilir. Ancak faizsiz finans kurumu aracılığıyla mal almak isteyen müşterilerle daha önceden taraflar arasında vaat işlemi gerçekleştirilerek murabaha sözleşmesi akdedilirse finansal/çağdaş murabahadan söz edilir. Murabaha akdi, malın alış fiyatı veya örfen eklenebilir masraflar dâhil edildikten sonra ortaya çıkan maliyeti açıklanarak gerçekleştirilen güvene dayalı satış türlerinden (büyü ‘u’l-emâne) birisidir.” (AAOIFI)

4.2. Akreditif ve Akreditifin Murabaha Yolu ile Finansmanı

Akreditif, uluslararası ticarete en sık kullanılan ödeme şekillerinden biridir. Katılım bankaları belirledikleri hükümler dahilinde olmak üzere müşterilerinden gelen akreditif işlemleri taleplerini karşılayabilmektedir. Burada akreditife konu olan malın katılım bankacılığı prensipleri içerisinde yer alan mal grubunda olması gerekmektedir.

AAOF Faizsiz Finans Standartlarında Akreditifin tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“Akreditif: Bankanın (amir banka) müşterinin (amir) talebi üzerine onun talimatlarına uygun şekilde satıcıya (lehtar) verdiği ya da bankanın kendisi için asaleten açtığı, malları temsil eden vesaikin talimatlara mutabık olarak teslim edilmesi şartıyla, akreditifin gereğini yapmayı (yani nakdi ödemeyi, kambiyo senetlerinin kabulü ve iskontosunu yapmayı) hedefleyen, muayyen bir zaman aralığı için belirli bir meblağ dahilinde yazılı bir taahhüttür.” (AAOIFI)

Akreditif ile ilgili fıkhi hükümlerin dayanakları ise yine AAOF Faizsiz finans standartlarında şu şekilde belirtilmiştir;

“Dönülemez akreditifin meşruiyet dayanağı: bunun kefalet, vekalet, borç (karz) ve teminatlandırma için rehin gibi meşru akitlerin birleşmesinden oluşmasıdır. Ödeme garantisi verilerek kefalet, akreditifin tebliği, bağlantıların kurulması, takiplerin yapılması ve vesaikin incelenmesi gibi akreditif ile ilgili işlemler yapılarak vekalet, tamamen ya da kısmen karşılıksız akreditiflerin ödemesi yapılarak borç ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Dönülebilir akreditifin meşruiyeti: bunun fıkhen caiz olan vekalet sözleşmesi sayılmasıdır. Eğer buna bir başkasının hakkı ilişirse o takdirde akreditif bağlayıcı (lazım) hale gelmektedir. Bu da akreditife binaen bir kabul ya da ödemenin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Bu akreditif kefalet sayılmaz. Zira kefalet gerektirdiği şeylere (mukteza) aykırıdır ve kefalette muhayyerlik şartı koşmak caiz değildir.

Teyit bankasının veya akreditif açılmasına ya da teyidine ortak bankalar gibi aynı hükme tabi diğer bankaların taahhütleri caizdir. Çünkü burada kefile kefalet söz konusudur. Kefile kefalet ise meşrudur.

Dönülemez akreditifteki kefaletin, vesaikin şartlara uygun düzenlenmesi koşuluna bağlanmasının dayanağı, kefaletin kayıtlandırılabilmesi konusunda fakihlerin verdiği kararlardır.

Uluslararası alım satım sözleşmeleri yapmanın ve bunu akreditifle teminat altına almanın caiz oluşunun dayanağına gelince akreditifle teminatlandırılmış uluslararası alım satım sözleşmelerine baktığımızda şu problemle karşılaşmaktayız: acaba burada fıkhen meşru sayılmayan iki bedelin de vadeli oluşu gerçekleşmekte midir? Heyet üyelerinin bazıları arz edilen sebebe dayanarak bunu yasak kapsamında sayarken bazıları ise- ki bunlar çoğunluğu teşkil etmektedirler- bunu meşru saymışlardır. Meşru sayanlar ise buradaki durumun yorumunda aşağıdaki farklı kanaatleri serdetmişlerdir;

- a) Bu sözleşmeler -emtiyanın belirginleştirilmesinden önce- iki bedelin de vadeli olduğu akit sayılmazlar. Bunlar yalnızca vaatleşmek anlamına gelmektedir. Bu da alım satım yapmak üzere gerçekleşen bir akit vaadi/prensip anlaşması niteliğinde olup alım satım sözleşmesi değildir.*
- b) Sözleşmenin kurulması açısından akit meclisi emtiyanın belirginleştirilmesine kadar uzamakta ve akit bu aşamada kurulmaktadır.*
- c) Burada iki bedelin de vadeli olması söz konusudur. Ancak bu, genel ve yaygın bir ihtiyaç haline geldiği için caizdir.*
- d) Burada vadeli bedeller üzerine akit (ibdidau'd-deyn bi'd-deyn) söz konusudur ki bu da fıkhen caizdir.*
- e) Akreditif açılmadan önce yapılan alım satım sözleşmesi, akreditif açılması şartına bağlanmış (ta'liki şart) bir sözleşmedir.*
- f) Bu sözleşmeler iki bedelin de vadeli olduğu akit sayılmazlar. Çünkü bunlar vade şartıyla ortaya çıkmaktadırlar. Burada vade şartı bulunmamaktadır.” (AAOIFI)*

Katılım bankalarında akreditif işlemlerinde süreç şu şekilde işlemektedir;

- 1) İthalatçı ithal etmek istediği ürün ile ilgili özelliklerin, ödeme, teslim şekillerinin bulunduğu proformayı ihracatçıdan temin eder,
- 2) İthalatçı, bankasına proformaya uygun olarak akreditif açtırma talimatı verir,
- 3) Banka ithalatçıdan çalışma koşullarına göre gerekli teminatları alarak akreditif küşat metnini hazırlar,
- 4) İthalatçının bankası hazırlamış olduğu akreditif taslağını ihracatçının bankasına gönderir,
- 5) Eğer akreditif teyitli ise ithalatçının bankası teyit bankasından teyit talebinde bulunur,
- 6) Teyit bankası, incelediği akreditif metnine teyit vermeyi kabul ederse bunu ihracatçının bankasına bildirir,
- 7) İhracatçının bankası, akreditifte yer alan şartları ihracatçıya bildirir
- 8) İhracatçı akreditif metnine uygunluk verince, malları hazırlar ve yükleme vadesinde sevkiyatını gerçekleştirir,
- 9) Malı sevk etmesiyle birlikte ihracatçı gerekli vesaikleri de hazırlar ve bankasına ibraz eder, ihracatçı bankası vesaikleri ithalatçının bankasına gönderir,
- 10) İthalatçının bankası gelen vesaikleri inceler, akreditif şartlarına göre vesaikleri ithalatçıya teslim eder,
- 11) Akreditif *sight* (görüldüğünde ödemeli) akreditif ise vesaik tesliminden önce ihracatçıya mal bedeli gönderilir, eğer akreditif vadeli akreditif olarak açılmışsa ödeme için belirtilen vade beklenir,
- 12) Vesaiki alan ithalatçı malları gümrükten çeker. (Kuveyt Türk, 2010)

Katılım bankaları akreditif işlemi ile ithalatçı adına kefil olarak bir garantörlük üstlenmektedir. Bu işlem için yapılan hizmet ve kefaletlerinden kaynaklı olarak ithalatçı müşteriden bir komisyon alınabileceği ifade edilmektedir. (Aktepe, 2013)

4.2.1. Akreditif Yoluyla Murabaha

Akreditif işlemleri bir ödeme yükümlülüğünü içerdiği için, akreditif ile ithal edilen malların finansmanı murabaha yöntemi ile katılım bankaları tarafından karşılanabilmektedir. AAOF Faizsiz Finans Standartlarında “Akreditif Yoluyla Murabaha” işlemleri şu şekilde tanımlanmaktadır; “Müşterinin ithal edilen emtiayı akreditif yoluyla murabaha yaparak faizsiz finans kurumundan satın almayı talep etmesi durumunda aşağıdaki hususlara riayet etmek gerekmektedir:

- a) Akreditifin açılmasından evvel amir ile lehtar (satıcı) arasında alım satım akdi gerçekleştirilmemiş olmalıdır. Amirin alım satım sözleşmesinin konusu olan emtiayı teslim almış olup olmaması bu noktada önemsizdir.
- b) Faizsiz finans kurumu murabaha hakkındaki açıklanan ilgili hükümlere uygun olarak İhracatçıdan malı satın alan ve sonra bu malı müşteriye murabaha yönetimiyle satan satıcı konumunda olmalıdır. “

“Akreditif yoluyla ithal edilen emtiaya faizsiz finans kurumu ile müşterinin ortak olması:

Akreditif açılmadan ve müşteri ile ihracatçı arasında akit gerçekleştirilmeden önce emtianın satın alımı konusunda faizsiz finans kurumu ile müşterinin ortak olması halinde akreditif ortaklığın iki tarafından herhangi birinin adıyla açılabilir. Faizsiz finans kurumunun emtianın teslim alınmasının ardından hissesini üçüncü bir tarafa ya da ortağına peşin ya da vadeli olarak murabaha yoluyla satması caizdir. Ortağa satımının bağlayıcı bir vaade taahhüde ya da ortaklık sözleşmesindeki bir koşula bağlı olmaması şarttır. Faizsiz finans kurumunun, müşterinin kendisi için satın aldığı bir emtiaya, hissesini müşterisine vadeli satmamak kaydıyla ortak olması caizdir.” (AAOIFI)

Akreditif yolu ile murabaha işleminde süreç şu şekilde işlemektedir;

- 1) İthalatçı firma akreditif açılışı için katılım bankasına müracaat eder, katılım bankası şartlı vekalet ile müşteriye vekil tayin eder,
- 2) Sonraki akreditif açılış süreçleri yukarıda belirtildiği gibi ilerler,

- 3) Akreditif sight akreditif ise vesaikler katılım bankasına ulaştığında vesaiklerin ithalatçıya teslimi için, sözleşmede belirtilen tutarın ihracatçı hesaplarına ödenmesi gerekmektedir,
- 4) Burada ithalatçı ödemeyi katılım bankası ürünlerinden murabaha yöntemini kullanarak yapabilmektedir,
- 5) Akreditifin başında katılım bankasının ithalatçıya vermiş olduğu şartlı vekalet ile malların alımı için sipariş vermiş olmaktadır,
- 6) Katılım bankası akreditif bedelinin ödemesini de şartlı vekaletle istinaden ihracatçının banka hesabına yapmaktadır,
- 7) İthalatçı müşterisi ile anlaşılan kâr payı oranları ve finansman vadesinde ithalatçıya vadeli olarak satış yapılmaktadır,
- 8) Vadeli akreditifler de ise, akreditif şartlarında yer alan vadelerde yine katılım bankası ihracatçı firma hesabına belirlenen ödemeyi yapmakta ve ithalatçı müşterisini taksitlendirmektedir,
- 9) Ödemeler sonrasında vesaikler ithalatçı müşteriye teslim edilir ve mal gümrükten çekilmektedir.

Katılım bankaları tarafından ithalatçı ile ihracatçı arasında alım satım sözleşmesi yapılmadan önce şartlı vekalet yolu ile vekalet verilmemiş ve akreditif açılmış ise katılım bankaları bu akreditifin finansmanını sağlayamamaktadır. (Aktepe, 2013)

4.3.İthalatın Leasing Yolu İle Finansmanı

Yurtdışından finansal kiralama ürününe konu olabilecek, makine, teçhizat ve ekipman ithal etmek isteyen müşteriler katılım bankalarının leasing finansman ürününü kullanarak, yurtdışından ithal edilecek olan makinayı kiralama yolu ile temin edebilmektedirler.

İthalatın leasing yolu ile finansmanı işleminde süreçler, ihracatçı ile ithalatçının üzerinde anlaştığı ödeme şekilleri ve koşullarına göre farklılık gösterebilmektedir. Eğer peşin ithalat üzerine anlaşma yapıldı ise direk proforma üzerindeki bedel ihracatçı firmanın hesabına geçilirken, akreditifli işlemlerde akreditifin ödeme şartlarının tamamlanması gerekmektedir.

Katılım bankalarında ithalatın leasing yolu ile finansmanında süreç şu şekilde işlemektedir;

- 1) Yurtdışından makine, teçhizat ya da ekipmanı leasing yolu ile almak isteyen müşteri katılım bankasına müracaat eder,
- 2) Katılım bankası ihracatçı firmanın koşullarının yer aldığı proforma faturayı inceleyerek, ödemenin koşulları hakkında müşteriyi bilgilendirir,
- 3) Eğer ithalat işleminde sözleşmede akreditif şartı aranıyorsa, leasing işleminde malın sahibi katılım bankası olacağı için akreditif katılım bankası adına açılır,
- 4) Eğer akreditifi daha önceden müşteri adına açılmışsa bu ürünün leasing yolu ile finansmanının sağlanması mümkün değildir,
- 5) Akreditifteki ödeme şartlarına göre katılım bankası ödemeyi ithalatçı firma hesabına geçmektedir.
- 6) Burada hem proformada hem de akreditif sözleşmesinde yer alan taşıma şekillerine göre makinanın taşıma sigortası taraflarca yaptırılır, makine yurtiçine gelir gelmez yine taşıma ve makine sigortaları yaptırılmak durumundadır,
- 7) Makine ya da teçhizatın ithalatı tamamlanıp yurtiçine alındığında katılım bankası ile müşteri aranda leasing sözleşmesine istinaden bir kiralama akti gerçekleştirilmektedir, bu akit ihracatçıya yapılan ödeme ile birlikte kesinleşmekte ve kira bedeli ile vadeler belli olmaktadır,
- 8) Kiralama sözleşmesinde belirlenen vade sonunda ise, leasing sözleşmesi kuralları gereği malın sahipliği kiralayan müşteri üzerine devredilmektedir.

4.4.İthalatın Kabul / Aval Krediler Yolu ile Finansmanı

Katılım bankaları ithalatçı müşterilerinin vadeli ithalat taleplerini, kabul-aval kredileri ile karşılayabilmektedirler. Kabul-aval kredilerinde ithalatçı ve ihracatçı arasında anlaşmaya varılan ödeme tarihinin belirtildiği bir poliçe bulunmakta ve katılım bankaları da bu poliçeye ilişkin ödeme yapılacağını ihracatçı firmaya garanti etmektedir. (Kuveyt Türk, 009.01)

Açılan kabul kredileri ile ithalatçılar katılım bankasının garantörlüğü ile ithalat işlemlerinde daha esnek ve güvenilir davranma imkanına sahip olmaktadır. Bununla birlikte ithalatçılar yurtdışından ithal edecekleri ürün için kendi sermayelerini harcamayarak, ürünlerin eksiksiz ve poliçede belirtilen şartlara uygun bir şekilde elde edeceğinin garantisini sağlarlar. (Kuveyt Türk, 009.01)

4.5.İthalatın SEP Programı Finansmanı

Sep (Suudi Export Program) Suudi İhracat Programı, Suudi Arabistan'ın resmi ihracat kredi kuruluşu olarak faaliyet gösteren Suudi Kalkınma Fonu (SFD)'nin bünyesinde kurulmuş olup, Suudi Arabistan'dan ham petrol dışında ithalat yapan firmaların finansman ve sigorta işlemlerinde düşük maliyetli finansman imkânı sağlanabilmektedir. (Kuveyt Türk, 002.02)

Sep kredilerinde süreç şu şekilde işlemektedir;

- 1) Katılım bankası ile Suudi Kalkınma Fonu (SFD) arasında bir protokol imzalanır,
- 2) Katılım bankası bu protokolle Suudi Kalkınma Fonu (SFD) vekili hüviyeti kazanmaktadır,
- 3) Katılım bankası, SEP Programı şartlarına uygun olarak Suudi Arabistan üzerinden yapılacak olan ithalat için Suudi Kalkınma Fonu (SFD) kaynaklarından finansman sağlanmasını müşterisine taahhüt eder,
- 4) İşlemlerde Suudi Arabistan'a ithalat akreditifi açılır, akreditif öncesinde katılım bankası, akreditif finansmanının SEP programı kapsamında olması için Suudi Kalkınma Fonu'ndan onay alır,
- 5) Onay sürecinden sonra ithalatçı müşteri ile katılım bankası arasında satım anlaşması düzenlenmektedir,
- 6) Bu anlaşmaya istinaden Suudi Arabistan'da bir bankaya teyitli akreditif açılır,
- 7) Akreditif metninde işlemin Suudi Kalkınma Fonu tarafından finanse edileceği belirtilmektedir,
- 8) Akreditifin açıldığı banka, akreditif bedelini Swift mesajı kanalı ile Suudi Kalkınma Fonu'na iletir, bununla birlikte gerekli evrak ve yükleme belgelerinin kopyasını da incelenmesi üzere Suudi Kalkınma Fonu'na iletir,
- 9) Suudi Kalkınma Fonu süreçlerle ilgili onay verdikten sonra, akreditif açılan bankaya ödeme yapar,
- 10) Ödeme onayı sonrasında katılım bankası müşterisine malın gümrükten çekilmesi için gerekli olan vesaik evraklarını teslim eder. (Karakuş, 2016)

4.6.İthalatın ITFC Programı ile Finansmanı

Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı Kurumu ITFC (İslamic Trade Finance Corporation); İslam ülkelerinin ekonomik durumlarını iyileştirmek amacı ile ticaretin geliştirilmesi adına İslam Kalkınma Bankası Grubu (IDB) bünyesinde kurulmuş bir finansman kuruluşudur.

Katılım bankaları, İslam Kalkınma Bankası ile yaptıkları karşılıklı protokol sonucunda ithalatçı firmaların işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile ikili murabaha yöntemi kullanarak dış kaynaklı bir finansman ürünü sağlamaktadırlar. Önce katılım bankası ile İslam Kalkınma Bankası arasında bir murabaha işlemi söz konusu olur, katılım bankası borçlu sıfatı ile döviz finansmanını sağlamış olur ve yurt içine henüz sokmadan doğrudan ithalatçı müşteri adına ihracatçı hesabına ödeme yapılmaktadır. (Karakuş, 2016)

ITFC protokolü sürekli açık olan bir ürün olarak kullanılmamaktadır, dönem dönem katılım bankalarının talepleri ya da İslam Kalkınma Bankasının anlaşma istekleri sonucunda belirli rakamsal büyüklükte bir fon ile sağlanmaktadır.

4.7.Aval Poliçe ile Vadeli İhracat Finansmanı

Aval poliçe ile vadeli ihracatın finansmanı murabaha yöntemi ile vadeli ihracat işlemlerinin finansmanında kullanılan bir üründür. Bu ürün sadece aval poliçeli vesaik mukabili işlemlerde uygulanmaktadır. Bu üründe katılım bankaları, finansman için verilecek olan teklifin ihraç edilecek ürünün yüklemesinden önce yapılmasını zorunlu tutmaktadır.

Aval poliçe vadeli ihracat finansmanı ürününün kullanım süreci şu şekilde işlemektedir;

- Vadeli ihracat yapan ve bu satıştan dolayı aval poliçe alan ihracatçı yükleme yapılmadan önce katılım bankasına müracaat etmektedir,
- İhracatçıya katılım bankası tarafından vekalet verilir ve fiyat teklifinde anlaşma sağlanır,
- İhracatçı ihraç ürünlerinin yüklemesini tamamlar, ilgili vesaikler katılım bankasına gelir.
- İthalatçının bankasından ilgili poliçe için aval ihracatçının bankası olan katılım bankasına gelir ve anlaşılan peşin tutar ihracatçının hesabına ödenir,
- Poliçe vadesinin sonunda ithalatçının bankasından gelen bedel katılım bankası tarafından tahsil edilmektedir. (Kuveyt Türk, 019.01)

4.8.Akreditif ile Vadeli İhracat Finansmanı

Katılım bankaları, ihracat yapan müşterilerinin vadeli ihracatlarında, ithalatçıların ihracatçı firmaya açtıkları akreditifler dâhilinde, akreditifin ödeme vadesi gelmeden finansman sağlayabilmektedirler.

Vadeli ihracatın finansmanı işleminde süreç şu şekilde işlemektedir;

- İhracatçı yurtdışındaki müşterisi ile henüz bir sözleşme yapmadan katılım bankasına müracaat eder,
- Katılım bankası tarafından ihracatçı müşteriye şartlı vekalet verilir. Bu vekalet kapsamında ihracatçıyı, tüm ihracat işlemleri için anlaşma yapması adına vekil tayin etmiş olmaktadır,
- İhracatçı yurtdışında bir müşteri bulması ve satış anlaşması yapması durumunda, yurtdışındaki alıcının bankası ihracatçının katılım bankasına akreditif açar,
- İhracatçı malın yüklemesini gerçekleştirir ve yükleme vesaiklerini katılım bankasına teslim eder,
- Vesaiklerin kontrolünün sağlanması sonrasında katılım bankası tarafından anlaşılan fiyat üzerinden ilgili ihracat bedeli ihracatçı müşteri hesabına geçilir,
- Akreditif vadesi geldiğinde, ithalatçının bankası tarafından gelen tutar, ihracatçı müşteri ile yapılan anlaşma çerçevesinde katılım bankası tarafından tahsil edilmektedir. (Kuveyt Türk, 2016)

4.9.Harici Garantiler (Yurt Dışı Teminat Mektupları) ve Kontrgarantiler

Yurtdışında ihaleye açılan projelerde proje sahipleri, ihaleyi kazanan ve kendisiyle ihaleye konu olan işi bitirme taahhüdü altında bir sözleşmeye imza atacak olan tarafların, işi sözleşmede belirtilen süre içerisinde ve sözleşme şartlarına uygun olarak yerine getirmeme riskine karşılık güvence olarak, borçlunun yani işi bitirme taahhüdü altına giren tarafın bankasınca verilecek bir garanti mektubu talep edebilmektedir. (Kuveyt Türk, 007.01)

Harici garantiler; *“bankaların yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine, bir malın teslim edilmesi, bir işin ya da projenin tamamlanması veya bir borcun ödenmesi ve benzer konularda muhatap kuruluşa hitaben verdikleri ve söz konusu yüklemine yerine getirilmemesi durumunda mektup tutarının şartlı veya şartsız ödenmesi taahhüdünü içeren garanti sözleşmeleridir.”* (Kuveyt Türk, 007.01)

Yurtdışı işlemlerde harici garanti mektupları yanında kontrgarantilerde kullanılmaktadır. Kontrgaranti; *“kontrgarantör ile garantör banka arasındaki sözleşmedir. Lehdarın bankasının bir başka bankaya garanti vermesi ve bu bankanın da yararlanana teminat mektubu vermesi şeklinde işlev görmektedir. Lehdar bankasının teminat mektubunu düzenleyecek bankaya verdiği garanti kontrgaranti karşı bankanın muhataba verdiği garanti ise teminat-garanti mektubu hükmündedir.”* (Kuveyt Türk, 007.01)

4.10.Türk Eximbank Programları ile Finansman

Türk Eximbank, 31 Mart 1987 tarih ve 3332 sayılı Kanunun Bakanlar Kurulu'na verdiği, Devlet Yatırım Bankası'nın yeniden düzenlenmesine ait yetkiye istinaden, 87/11914 sayılı Kararname'de belirtilen esaslar dahilinde, Devlet Yatırım Bankası'nın özel hukuk hükümlerine tabi bir Anonim Şirket haline getirilmesi ile kurulan, uluslararası sınıflandırma kapsamında

resmi destekli bir ihracat finansman kuruluşudur. Banka sermayesinin tamamı Hazine'ye aittir. Banka 1980'li yılların başından itibaren başlayan ithal ikameci politikalara karşı dışa açık politikaların izlenmesinde ihracatın desteklenmesi amacı ile 1987 yılında faaliyete geçmiş ve 1988 yılında kredi programlarını uygulamaya başlamıştır. (Türk Eximbank, 2017)

Kuruluş esaslarında Türkiye İhracat Kredi Bankası'nın amacı şu şekilde ifade edilmektedir *“Bankanın amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması, girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir.”*

Türk Eximbank kredi programlarını doğrudan ihracatçı müşterilerine uyguladığı gibi ticari bankalar üzerinde de açtığı programlarla ticari bankaların ihracatçı müşterilerine hizmet vermektedir. Katılım bankaları 2014 yılına kadar Türk Eximbank'a sadece teminat mektubu vererek ihracatçı müşterilerinin Eximbank'tan kullandıkları kredilere bir teminat fonksiyonu sağlıyorlardı. Bununla birlikte verilen teminat mektubu ile ilgili olarak danışma kurullarının uygunluk vermemesinden dolayı bazı katılım bankaları teminat mektubu da vermemekteydiler.

2014 yılı içerisinde katılım bankaları, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve Türk Eximbank'ın ortak çalışmaları ile Türk Eximbank'ın kredi programları arasında yer alan Sevk Öncesi İhracat Kredisi programı katılım bankaları prensipleri dahilinde düzenlenerek katılım bankalarının kullanımına açılmıştır. (Türk Eximbank, 2014) Türk Eximbank, katılım bankacılığı prensipleri dâhilinde yurtdışında faizsiz çalışan Körfez bankalarından ve İslam Kalkınma Bankasından kaynak sağlamış ve bu kaynağı katılım bankaları müşterilerine *Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi* ürünü adı ile kullanıma açmıştır. (Sabah, 2014)

4.10.1.Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK)

Türk Eximbank ve katılım bankaları uyum programı çerçevesinde 2014 yılı sonunda *Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi* toplam kullanım rakamı 31,1 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında İslam Kalkınma Bankası (IDB)'nin bir kuruluşu olan ITFC'nin koordinatörlüğünde oluşan konsorsiyumdan 350 milyon USD, 2016 yılında yine ITFC nin koordinatörlüğünde oluşan konsorsiyumdan 473 milyon USD kaynak sağlanmıştır. İslam Kalkınma Bankası ve ITFC nin oluşturduğu konsorsiyumdan sağlanan kaynağın, İslam Kalkınma Bankası (IDB)'nin belirlediği İslam finans modeline uygun projelerde kullanılmak üzere uyum çalışmaları düzenlenmiştir. İlk yıllarda sadece TL olarak kullanılan katılım bankaları SÖİK kredisi, sonraki yıllarda Euro ve USD cinsinden kredilerle de kullanılmaya başlanmıştır. (Türk Eximbank, 2014-2015)

Türk Eximbank Sevk Öncesi İhracat Kredisi uygulama esaslarında, *Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi*'nin tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“ihracatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihraç kaydıyla nihai mal üretimi yapan ve ihracatçı aracılığı ile bu malını ihraç eden imalatçı firmalar ile döviz kazandırıcı hizmet ihraç eden firmalara katılım bankaları aracılığı ile TL veya döviz bazında kullanılan kredi programıdır.” (Türk Eximbank, Uygulama Esasları)

Katılım Bankaları Sevk öncesi İhracat Kredisi kullandırımı için katılım bankalarının, Türk Eximbank bünyesinde banka limitleri bulunması gerekmektedir. TL krediler için TL bazında, döviz kredileri için Amerikan Doları bazında limitler açılmaktadır.

Türk Eximbank kredilerinde kredi talepleri katılım bankalarının şubelerince Türk Eximbank'a iletilmektedir. Türk Eximbank her bir kredi talebi için katılım bankaları şubelerinden bazı evraklar talep etmektedir. İstenen evraklar ve kredi müracaat süreçleri ilgili uygulama esaslarında şu şekilde belirtilmiştir;

“Aracı banka tarafından her bir kredi talebi için aşağıdaki belgelerle birlikte Türk Eximbank'a müracaat edilmesi şarttır. Bu belgeler;

- a) *Kredi Talep Formu* (Kuveyt Türk, 2017)
- b) *Firma Bilgi Formu*
- c) *Firma Taahhütnamesi*
- d) *Muvafakatname' dir.*

Türk Eximbank'a gönderilecek kredi müracaat belgelerinden, Kredi Talep formu, Firma Bilgi Formu, Firma Taahhütnamesi, Muvafakatname fotokopi veya suretinin aracı bankanın muhatap şubesi tarafından tasdik edilmesi gerekir. İhracata konu malı imal ile ihraç eden firmaların farklı olması ve imalatçı firmanın kredi talebinde bulunması halinde, imalatçı firma ihracatçı firmadan muvafakatname almak zorundadır.

İlk defa kredi kullanacak olan firmaların kapasite raporu, firma unvanının yer aldığı ilgili Ticaret Sicil Gazetesi'nin son sayısının fotokopilerini ibraz etmeleri gerekir. Türk Eximbank'ın, kredi talebine konu olan taahhüdün ve firmanın özel durumuna göre gerekli görülecek her türlü bilgi ve belgeyi talep etme hakkı saklıdır. “ (Türk Eximbank, Uygulama Esasları)

4.10.2. Türk Eximbank İhracat Alacak Sigortası

Eximbank'ın ihracatçılar için sağladığı ürünlerden biri de ihracatçıların ihracat alacaklarının sigortalanması işlemidir. İhracat Kredi Sigortası ile ihracatçıların ihracat alacakları, karşı karşıya kaldıkları ticari ve politik risklere karşı belirli limitler dahilinde güvence altına alınmaktadır.

Güvence altına alınan risklerin kapsamı iki kategoride değerlendirilmiştir, bunlar; ticari riskler ve politik riskler olarak ayrılmıştır. Ticari riskler kapsamına; alıcının iflas etmesi durumu, alıcı hakkında konkordato kararının alınması, alıcının borçlarının ödeyememesi hali nedeni ile tasfiye kararı alınması, mal bedelinin ödenmemesi ve malın ihracatçının sorumluluğunda olmayan nedenlerden dolayı kabul edilmemesi durumları girerken politik riskler kapsamına ise; savaş hali, ihtilal, iç savaş, isyan, ayaklanma, alıcının ülkesinin ithal yasağı, alıcının ithal izninin iptali, alıcı bir devlet ya da devlet garantisine haiz bir kuruluş ise ödeme yükümlülüğünü yerine getirememesi ve transfer güçlüğü durumları girmektedir. (Türk Eximbank, Döküman 01)

Eximbank ihracat kredi sigortası programı ile; *“ihracatçıların,*

- a) *Daha uzun vadeli ve daha riskli ödeme şekilleri ile (vesaik mukabili, mal mukabili, açık hesap gibi) ihracat yapılmasına olanak sağlamak,*
- b) *Gelişen yeni piyasalara güvenle açılmalarını temin etmek*
- c) *Mevcut pazarlardaki paylarının artırılması ve kâhçılıklarının sağlanmasına olanak sağlamayı “amaçlamaktadır. (Türk Eximbank, Döküman 01)*

Sigortalanan ihracat alacağının yukarıda belirtilen risklerin gerçekleşmesi halinde tazmin durumunda ihracatçının sigorta sözleşmesi gereğince yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği önem arz etmektedir. İhracatçının sözleşmede geçen yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda Türk Eximbank'ın sözleşmeyi tek taraflı olarak feshetme hakkı bulunmaktadır. Bununla birlikte ihracatçı firmanın da herhangi bir tarihte o tarihe kadarki olan sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmesi durumunda sigorta sözleşmesinin iptalini isteyebilme hakkı da bulunmaktadır.

İhracat kredi sigortası programı süreci ise şu şekilde işlemektedir;

- a) Kısa vadeli ihracat kredi sigortası programından yararlanmak isteyen ihracatçı firma teklifnameyi doldurup istenilen diğer evrak ve formlarla birlikte Türk Eximbank'a gönderir.
- b) Teklifname ve ekler Türk Eximbank yetkililerince incelenir ve belirlenen genel ve özel şartlar dahilinde bir genel poliçe düzenlenir. Bu poliçe ihracatçının onayına sunulur, ihracatçı söz konusu şartları kabul etmesi halinde poliçenin ilgili yerlerine kabul onayı beyanında bulunarak Eximbank'a gönderir.
- c) Sigorta poliçesinin uygulanabilmesi için sevkiyatın gerçekleştirileceği her bir alıcının Türk Eximbank bünyesinde alıcı limiti bulunması gerekmektedir. Alıcı limitleri yurt

dışında Eximbank'ın anlaşmalı olduğu kurumlardan sağlanan enformasyon raporları ile belirlenmektedir.

- d) Sigorta poliçesinin düzenlenmesi sonrasında ihracatçı firma her ay düzenli olarak, yaptığı yurtdışı sevkiyatlarının bilgisini ilgili belgeler dahilinde Eximbank'a bildirmektedir.
- e) Bildirilen sevkiyatlardan poliçedeki sigorta koşullarını sağlayan sevkiyatlar için prim tahakkuku gerçekleştirilir. (Türk Eximbank, Döküman 01)

İhracatçı firmalar Eximbank alacak sigortası ile ihracat alacaklarını yukarıda belirtilen riskler karşısında güvence altına alırken aynı zamanda bu sigorta poliçelerini bankalara teminat olarak da gösterebilmektedirler. Katılım Bankaları da 2019 yılı itibari ile müşterilerinin Eximbank alacak sigortaları poliçelerini teminat olarak kabul etmeye başlamışlardır. İç piyasada özellikle vadeli satışlar karşısında müşteri çeki ya da senedi alan firmalar bu çek ya da senetleri teminat olarak kullanabilmekte iken ihracatçı firmalar yaptıkları vadeli ihracat satışları karşısında teminat üretmekte zorlanmakta ve finansman imkanlarına daha kısıtlı olarak erişebilmektedir. Eximbank ihracat alacağının sigortası poliçelerinin teminata alınarak finansman kullanma imkânının sağlanması ile ihracatçı firmalar ihracat alacaklarının vadesi ile uyumlu olarak, üretimleri için gerekli olan hammadde, mamul ya da teçhizat gereksinimlerini katılım bankaları ürünleri ile tedarik edebileceklerdir. (Kuveyt Türk, 2017)

Katılım bankalarında ihracatın sigortası poliçelerinin teminata alınma işlem süreçleri şu şekilde işlemektedir;

- a) Katılım bankalarının ihracat yapan müşterileri Eximbank ihracatın alacağı sigortası poliçesi ile birlikte ihracat taahhütname, limit onay formu, temlikname ve ibraname ile teminata alınma başvuru işlemleri başlatılır,
- b) Sigorta poliçesindeki sözleşme bilgileri sisteme girilir ve Eximbank'tan teyit alınır
- c) Eximbank tarafından da onay alınması durumunda sigorta poliçesi teminat olarak tanımlanır ve ihracatçı müşterinin katılım bankalarından kullanacağı bir finansman ürününde teminat olarak gösterilebilir. (Kuveyt Türk, 2017)

4.10.1. Katılım Bankalarında Dış Ticaret Kredilerinin Yıllık Performanslarının Karşılaştırılması

Bu bölümde katılım bankalarının 2013-2018 yılları arasındaki ihracat ve ithalat kredilerinin oluşturduğu dış ticaret kredi rakamlarının, toplam kredi büyüklüklerinin içerisinde ne kadarlık bir pay aldığı ve yıllara ait performansları karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte tüm bankacılık sektörünün de 2013-2018 yılları arasındaki dış ticaret kredilerinin toplam kredi büyüklüklerinin içerisindeki payı ve yıllara ait gelişimleri ortaya konularak, katılım bankalarının dış ticaret kredilerindeki performansları ile bankacılık sektörünün performansı karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Tablo 1: Katılım Bankaları Dış Ticaret Kredileri, (BDDK, Milyon TL)

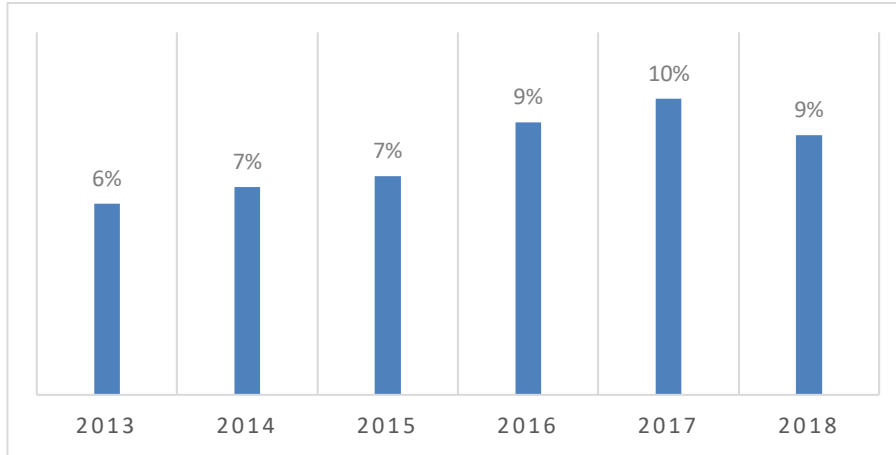
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat kredileri	1.378	1.650	2.675	3.933	5.572	5.302
İthalat Kredileri	2.548	2.755	2.546	2.917	3.990	4.376
Toplam Dış Ticaret Kredileri	3.926	4.405	5.221	6.850	9.562	9.678
Toplam Kredi	62.029	64.065	72.038	75.896	97.615	112.475

Kaynak: BDDK verilerindeki rakamlardan derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 1'de katılım bankalarının 2013-2018 yılları arasında kullandıkları kredi rakamları ve bu kredi rakamlarının içerisinde yer alan dış ticaret kredilerinin rakamları yer almaktadır.

Tablodaki veriler incelendiğinde katılım bankalarının toplam kredi rakamlarının yıllar boyunca artarak devam ettiği görülmektedir. 2014 yılında bir önceki döneme göre krediler toplamında %3'lük bir büyüme gerçekleştiren katılım bankaları, 2015 yılı kredilerinde %11'lik bir büyüme yakalamış, 2016 yılında %5 büyümüş, 2017 yılında ise %29'luk bir büyüme gerçekleştirmiş ve 2018 yılında da bir önceki yıla göre toplam kredilerde %15'lik büyüme gerçekleştirerek 112,4 milyar TL'lik kredi büyüklüğüne ulaşmıştır.

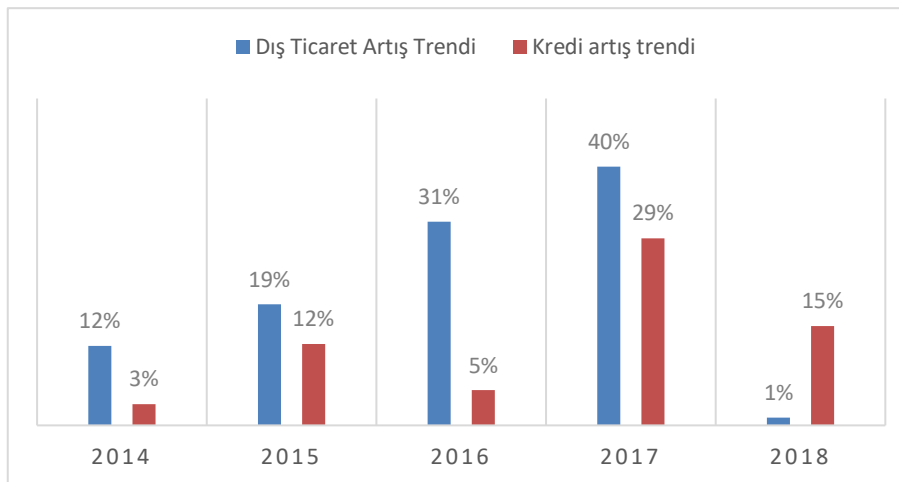
Tablo 2: Katılım Bankaları Dış Ticaret Kredileri Toplam Kredi İçindeki Payı

Kaynak: BDDK verilerindeki rakamlardan derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 2'de, bir önceki tabloda yer alan veriler içerisinde katılım bankalarının toplam dış ticaret kredilerinin, toplam kredi büyüklükleri içerisindeki payı yıllar itibari ile yüzdelik olarak çıkartılmış ve karşılaştırılmıştır. Katılım bankalarının ihracat ve ithalat kredilerinin toplamından oluşan toplam dış ticaret kredilerinin, tüm krediler içerisindeki payı 2013 yılında, %6, 2014 ve 2015 yıllarında %7, 2016 yılında %9, 2017 yılında %10 ve 2018 yılında %9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Dış Ticaret Kredilerinin Artış Trendi ile Toplam Kredi Artış Trendi Karşılaştırması (BDDK)

Kaynak: BDDK verilerindeki rakamlardan derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 3'te katılım bankalarının dış ticaret konulu kredilerinin, yıllar itibari ile artış trendi ile toplam kredi büyüklüğünün artış trendi karşılaştırılmıştır. Bu tabloda özellikle 2014, 2016 ve 2017 yıllarında dış ticaret konulu kredilerdeki bir önceki döneme göre artış, toplam kredilerin bir önceki dönemine göre ki artış oranlarından çok daha yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. 2014 yılında katılım bankaları toplam kredileri bir önceki yıla göre %3 büyürken, dış ticaret konulu kredileri %12 büyümüş, 2015 yılında toplam krediler %12

büyürken, dış ticaret konulu krediler yine toplam büyümenin üzerinde bir artışla %19 büyümüş, 2016 yılında katılım bankaları toplam kredilerinde %5'lik bir büyüme yaşanırken, dış ticaret konulu krediler de %31'lik bir artış yaşanmış, 2017 yılında katılım bankalarının toplam kredilerinde %29'luk bir artış gerçekleşirken, dış ticaret konulu kredilerde %40'lık bir artış sağlanmıştır. 2018 yılı verilerinde ise bir önceki yıl verilerine çok yakın rakamlar yer almaktadır.

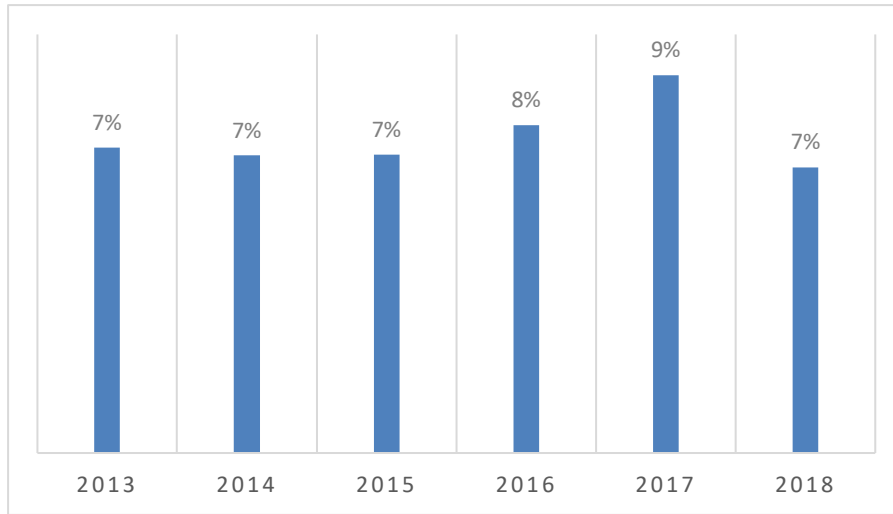
Tablo 4: Tüm Bankacılık Sektörü Dış Ticaret Kredileri, (BDDK, Milyon TL)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat Kredileri	51.041	59.075	70.645	84.438	101.922	137.372
İthalat Kredileri	2.770	2.881	2.632	2.957	4.059	4.436
Toplam Dış Ticaret K.	53.811	61.956	73.277	87.395	105.981	141.808
Toplam Kredi	1.047.000	1.240.000	1.484.000	1.733.000	2.097.000	2.393.000

Kaynak: BDDK verilerindeki rakamlardan derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4'de katılım bankalarının da rakamlarının dahil olduğu tüm bankacılık sektörünün kredi rakamları ve toplam kredi rakamlarının içerisinde dış ticaret kredileri rakamları 2013-2018 yılları arasındaki dönemsel gelişmeleri yer almaktadır. Bu rakamlar dahilinde tüm bankacılık sektöründe dış ticaret kredilerinin toplam kredi rakamı içerisindeki büyüklüğünün yıllar boyunca %5 seviyelerinde süregeldiği görülmektedir.

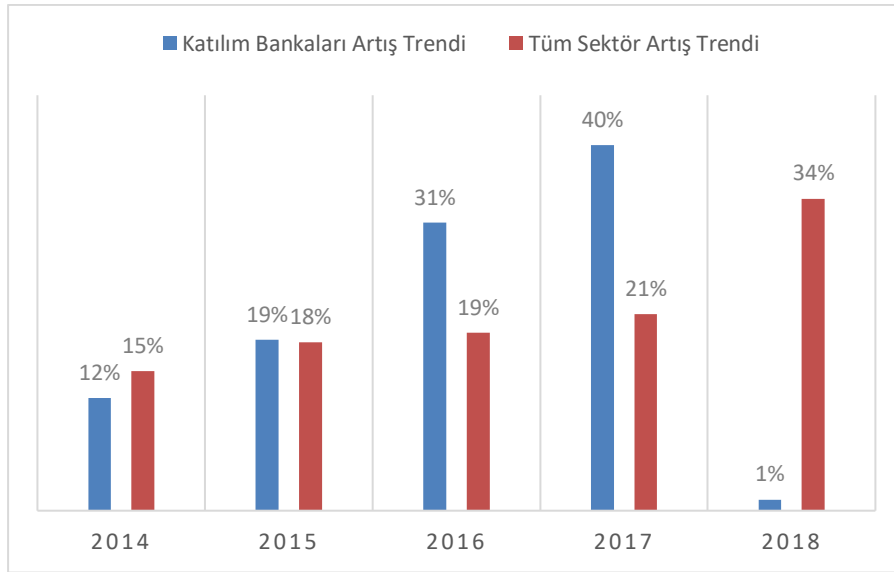
Tablo 5: Katılım Bankaları Dış Ticaret Kredilerinin Tüm Sektör Dış Ticaret Kredileri Toplamındaki Payı (BDDK)

Kaynak: BDDK verilerindeki rakamlardan derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 5'de katılım bankalarının toplam dış ticaret kredi rakamlarının, tüm sektör toplam dış ticaret kredi rakamlarının içerisinde aldığı payın, yıllar boyunca olan oranı gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde bu payın 2016 yılında %8 olarak gerçekleşirken, 2017 yılında %9'a yükseldiği, diğer yıllarda ise %7 seviyelerinde seyrettiği görülmektedir.

Tablo 6: Katılım Bankaları Dış Ticaret Kredi Artış Trendi ile Toplam Bankacılık Dış Ticaret Kredi Artış Trendi Karşılaştırması

Kaynak: BDDK verilerindeki rakamlardan derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 6' da katılım bankalarının dış ticaret kredi toplamının yıllar boyunca gerçekleştiği artış rakamı ile tüm bankacılık sektörünün dış ticaret kredi toplamının yıllar boyunca gerçekleştirdiği artış trendi karşılaştırılmıştır. Bu tabloya göre 2014 ve 2015 yıllarında katılım bankalarının dış ticaret kredilerindeki yıllık artış performansı, toplam sektör artış oranının yakınlarında seyrederken, 2016 ve 2017 yıllarında ciddi oranda farklılaştığı görülmektedir. 2016 yılında bankacılık sektör dış ticaret kredileri bir önceki döneme göre %19'luk bir artış gösterirken, katılım bankaları dış ticaret krediler toplamı bir önceki yıla göre %31 civarında büyümüştür, 2017 yılında ise tüm bankacılık sektöründe artış oranı %21 olarak gerçekleşmişken, katılım bankalarındaki büyüme %40 seviyelerine ulaşmıştır. 2018 yılında BDDK verileri dahilinde tüm sektör artış rakamı %34 olarak gerçekleşmişken katılım bankaları artışı %1 oranında kalmıştır.

SONUÇ

Çalışmada ilk olarak İslam ekonomisinin uluslararası ticaret alanındaki ilişkisi tarihsel perspektifte incelenerek, İslam toplumlarında uluslararası ticaret alanındaki uygulama ve örnekler yer verilmiştir. Tarihsel tecrübeler anlamında uluslararası ticaretin İslam medeniyetlerinin her döneminde, ticari hayatın önemli bir parçası olduğu görülmektedir. Çalışmada İslam düşünürlerinin uluslararası ticaret alanındaki görüş ve iktisadi tespitleri de yer almış, İslam ekonomisinin uluslararası ticaretle ilişkisi teorik anlamda da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın beslendiği kaynaklar; tarih boyunca İslam ekonomisi ile uluslararası ticaret alanı arasında hem pratik hem de teorik olarak yakın bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Çalışmanın son bölümünde İslam ekonomisi ilkelerinin kurumsal yapıda bir uygulayıcısı olarak kabul edebileceğimiz katılım bankalarının uluslararası ticaretin finansmanında kullanılan ürünleri açıklanarak ortaya konulmuştur. Katılım bankalarının uluslararası ticaretin finansmanı alanında, dış ticaretle uğraşan müşterilerinin finansman taleplerini, faizsiz bankacılık prensipleri dahilinde karşılayabilecekleri geniş bir ürün yelpazesine sahip olduğu tespiti yapılabilir. Bununla birlikte katılım bankalarının her geçen yıl bu alanda yeni ürünler geliştirerek, ürün çeşitliliğini arttırmaya çalıştığı da gözlemlenmektedir.

Katılım bankalarının uluslararası ticaretin finansmanında son dönemlerde uygulamaya koyduğu en yeni ürünlerinden biri olan *Sevk Öncesi İhracat Kredisi*; Türk Eximbank ve katılım bankalarının uyum süreçleri sonrasında, katılım bankalarının ihracat yapan ve finansman ihtiyaçlarını faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda gerçekleştirmek isteyen müşterileri için maliyet noktasında fırsat doğuran bir ürün konumuna gelmiştir.

Katılım bankalarının dış ticaret kredilerinin büyüme performansları incelendiğinde, son yıllardaki bu alandaki yenilikçi ürünlerin ve Türk Eximbank kredilerinin, büyüme rakamlarına büyük oranda olumlu etki yaptığı verilerle oluşturulan tablolarda görülmektedir.

Bununla birlikte;

- Türk Eximbank kredi programlarının katılım bankacılığı prensipleri dahilinde geliştirilerek, ihracatçıların düşük maliyetlerle ulaştığı bu finansman programlarının sayısı ve çeşitliliğinin artırılması,
- Katılım bankaları şube, pazarlama ve operasyon birimlerindeki personellerinin, dış ticaret alanında uzmanlaşması için eğitimlerin artırılması ve bu alandaki güncel düzenleme ve gelişmelerin paylaşarak personelin bu alana ilgisinin artırılması,
- İslam ülkeleri ile karşılıklı iş birliği programları dahilinde bankacılık hizmetlerinin uluslararası boyuta taşınması ve iş birliği yapılan ülkelere ihracat ve ithalat fırsatlarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması,
- Dış ticaret ile ilgili faaliyet gösteren birlik ve topluluklarla yakın temaslar sağlanması,
- Yurtdışı fuarlara katılarak, ihracatçı müşterilerle temasa geçilmesi,
- Uluslararası ticaretin finansmanındaki ürünlerinin tanıtımının daha etkin yapılması,

önerileri ile katılım bankalarının uluslararası ticaret alanındaki büyüme ve pazar artışı performanslarının artarak devam edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları. TKBB Yayınları.

Affane, Hüsameddin (2017), “Fıkhi ve Ahlaki Yönleriyle İslam'da Ticaret”, Karınca-Polen, İstanbul.

Aktepe, İshak Emin (2013), “Sorularla Katılım Bankacılığı” TKKB Yayınları, İstanbul.

Aktepe, İshak Emin (2018), “Katılım Finans” TKKB Yayınları, İstanbul.

Çağrı, Mustafa (2013), “Gazali'ye Göre İslam Ahlakı, Teori ve Pratik”, Ensar, İstanbul.

Çapra, Ömer (1993), “İslam'da İktisadi Nizam”, Sebil Yayınları, İstanbul.

Erdem, Burhan (2017), “İktisadi Düşünceler Tarihi”, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Ersoy, Arif. (2012), “İktisadi Düşünceler Tarihi”, Nobel, Ankara.

Genç, Mehmet (2014), “Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi”, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Kallek, Cengiz (2015), “İslam İktisat Düşüncesi Tarihi”, Klasik, İstanbul.

Karakuş, Aslıhan (2016), “Katılım Bankacılığında Dış Ticaretin Finansmanı ve Ürünleri” İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kartal, Mehmet Abidin (2018), “Medine Vesikası'ndan Medine Pazarına Dersler”, Köprü, 71-8, İstanbul.

Kuveyt Türk (2010), Dış Ticaret ve Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri. Eğitim Notları.

Kuveyt Türk (2016), Vadeli İhracat Finansmanı Ürün Kataloğu.

Kuveyt Türk (2017), Eximbank İhracat sigortası Teminata Alma Konsept Analizi.

Kuveyt Türk 002.02, SEP Kredisiz Uygulama Esasları.

Kuveyt Türk 007.01, Harici Garantiler Ürün Hizmet Kataloğu.

Kuveyt Türk 009.01, Kabul Aval Kredileri Ürün Hizmet Kataloğu.

Kuveyt Türk 019.01, Aval Poliçe Vadeli ihracat Finansmanı Hizmet Kataloğu.

Orman, Sabri (2010), “İktisat Tarihi ve Toplum”, Küre, İstanbul.

- Özel, Mustafa (2018 , Temmuz), “Din ve Girişimcilik”, Nihayet Dergisi, s. 4-8.
- Özvar, Erol (2005). Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar. Osmanlı Medeniyeti, Siyaset, İktisat, Sanat” içinde (s. 110), Klasik: İstanbul.
- Sabah. (2014, 04 28), Sabah Gazetesi.
- Tabakoğlu, Ahmet (2005), “İktisat Tarihi Toplu Makaleler”, Kitabevi, İstanbul.
- Türk Eximbank, 2014-2015, Faaliyet Raporları.
- Türk Eximbank, Döküman 01. “İhracat Kredi Sigortası Uygulamaları”
- Türk Eximbank, Uygulama Esasları, “Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları”
- Türk Eximbank. (2014), Faaliyet Raporu.
- Türk Eximbank. (2017), Faaliyet Raporu.
- Yıldırım, Muhammed Emin (2014), “Asr-ı Saadet'te Ticaret ve Tüccar Sahabiler”, Siyer, İstanbul.